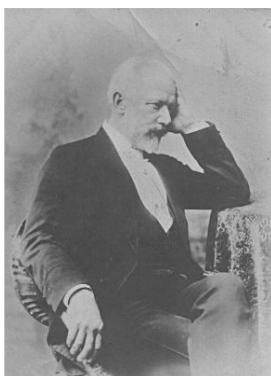

SZELLEM ÉS KULTÚRA

Csajkovszkij rejtélyes halála

Figyelmesen hallgatom Csajkovszkij VI. (Patetique) szimfóniáját. Az első tétel sejtet valamiféle szomorúságot, de ez feloldódik a melankolikus, jellegzetesen Csajkovszkij-dallamban. A zeneszerző nemrég tért vissza Amerikából, ahol nagy sikerű koncerteket adott, kimerült volt és szomorú, amikor hozzákezdett VI. szimfóniájának komponálásához. Meghalt mecénása, Meck bárónő, aki hosszú éveken át anyagilag és lelkileg is támogatta a mestert. A dúsgazdag özvegy rajongott Csajkovszkij muzsikájáért. Rendszeresen leveleztek egymással, és állandó apanázst nyújtott neki, hogy gondtalanul alkothasson, ámde soha nem találkoztak.

Ám a folyamatos anyagi támogatás egyszer csak megszakadt, és a levelezés is véget ért.

Csajkovszkij rossz hangulatban látott neki a VI. szimfónia komponálásának. 1893-at írtak. A mester Kiln nevű városkában lakott, a Moszkva és Szentpétervár közötti vasútvonal mentén. Nem szerette a közszerepléseket, nem adott interjút és kerülte a társaságot, vidéki nyugodt környezetben dolgozott. Amikor elkészült egy-egy tétellel, elküldte vagy elvitte a kottát Szentpétervárra, ahol nagy érdeklődéssel várták az új szimfónia bemutatását.

Tovább hallgatva a szimfóniát, a komor első tétel után kedvesen hömpölygő keringő következik, amely azért különös, mert nem 3/4-es, hanem 5/4-es ritmusban szól. Ez a ritmusképlet az orosz népzeneben gyakori, de a nyugati európai zenében feltűnést keltő.

A III. tétel lendületes, vidám scherzo, induló. Életerő szólal meg benne. Magával ragad vakító fényű, sístergő irama.

A szimfóniák utolsó tétele diadalmas, magával ragadó hangulatú szokott lenni. De most az utolsó, IV. tétel letaglózó zene. Szívbe markoló fájdalom csendül ki belőle. Komor és gyászos hang, mintha az élettől búcsúzna a zeneszerző. Metszően éles fájdalomkiáltások hallatszanak, majd teljes belenyugvás és halk távolodás. Mindennek vége.

Tudjuk, hogy Csajkovszkij homoszexuális volt, s hogy emiatt rejtőzködő életet élt. Harminchét éves korában a látszat megőrzése érdekében megnősült, de a pár már egy hónap múltán különköltözött, s felesége később elmeorvosintézetbe került. Abban az időben a törvény súlyosan büntette a homoszexuális életvitelt. Ekkoriban dagadt botránnyá Oscar Wilde pere is Angliában. Voltak alkalmi partnerei, a legkínosabb azonban a 17 éves unokaöccsével folytatott viszony volt, aki visszaélt helyzetével, fenyegette, anyagilag zsarolta őt.

Csajkovszkij korának legnépszerűbb zeneszerzőjének számított, aki a cári Oroszország ékköve, legdicőségesebb áruja volt, s mint ilyet, mindenképpen meg akarták menteni. Oroszországnak szüksége volt Csajkovszkij hírnevére. Műveit egész Európában, sőt, Amerikában is játszották. A

kamaraművek, balettjei (Diótörő, Hattyúk tava, Csipkerózsika), hegedűversenye, zongoraversenyei, különösen operái: az Anyegin és a Pique Dame dicsőséget hoztak számára. A cár úgy gondolta, hogy annak, akit megtisztel kegyeivel, szeplőtelennek kell maradnia. Ennek érdekében Voroncov gróf, III. Sándor cár minisztere kezdeményezte, hogy héttagú „becsületbíróságot” hívjanak össze, és remélhetőleg felmentés születik vagy enyhe ítélet.

Noha a tagok mind Csajkovszkij hívei, régi barátok, magas beosztású, kultúrát kedvelő személyek voltak, legtöbbször takargatott valamit, nem állt érdekükben, hogy esetleg túlonúl exponálva magukat az ő nyomukba is kutató kíváncsiság eredjen. Nem vállalták fel Csajkovszkij támogatását. A „becsületbíróság” 4:3 arányban bűnösnek találta. Jótevője, Meck asszony is tudomást szerzett a bűnös életről, és megszakította vele a kapcsolatot.

Csajkovszkij 10 évvel idősebb fivére Nápolyban élt. Megkísérelte magához hívni a zeneszerzőt, aki már többször járt Itáliában, s mindig jól érezte magát. Több műve tanúskodik erről (Firenzei emlék, Olasz Capriccio). Csajkovszkij azonban maradt, és folytatta a VI. szimfónia komponálását.

A bemutatót Szentpétervárott hatalmas érdeklődés előzte meg. A művet maga a szerző vezényelte. Az arisztokrácia színe-java jelen volt, számos zenekritikus, újságíró érkezett, az eseményen részt vett a húszéves Rachmanyinov, a gyermek Sztravinszkij, Glazunov. A bemutató után ünnepelték a szerzőt, majd másnap egy előkelő vendéglőben díszvacsorát adtak tiszteletére.

Hazafelé menet rosszul érzett, gyomorgörcsökről panaszkodott. Tény, hogy rögtön ágyba dőlt. Az orvosok kolerát állapítottak meg. Abban az időben Szentpétervárott valóban előfordultak kolerás megbetegedések. Vacsora közben Csajkovszkij megivott egy pohár vizet, ezt tekintették a fertőzés forrásának. Gyanús, hogy luxusétteremben csapvizet ivott volna. Az orvosok nem rendelték el a szokásos járványügyi intézkedéseket. Barátok látogathatták a betegágyánál.

Nyolc nap múlva, 1893. október 25-én, 53 évesen, elhunyt. A hivatalos kommuniké szerint a halál oka kolera volt. De felvetődik a gyilkosság gyanúja is: az a pohár víz, amit a vacsorán megivott arzént vagy egyéb mérget tartalmazhatott. A másik lehetőség, hogy öngyilkosságot követett el, mert nem akart szembenézni egy kínos tárgyalással, és az azt követő ítélettel.

Egy dicsőséges életpálya ért így rejtélyes véget.

dr. Köves Péter
1112 Budapest, Oltvány u. 44–46.